Transcriptie interview Nico Fakkel dd. 23 november 2021

Inhoudsopgave

Pag. 1: Gezin met acht kinderen

Pag. 2: Gezinssituatie en Haver en Gortbuurt

Pag. 3: Verhuisd naar Uiterstegracht, situatie tot 1940

Pag. 4: Schoolgang en oorlog, 1940

Pag. 5: Hongertocht door Noord-Holland, 1942

Pag. 6: Bij broodfabrieken De Zeeuw en LBF gewerkt, 1945

Pag. 7: Hard gewerkt, geen tijd voor hobby's

Pag. 9: Echtgenoot Coby Kok ontmoet, 1955

Pag. 9: Gezinssituatie vrouw, colporteur bij Palthe

Pag. 10: Mevrouw werkte bij groentezaak Brands

Pag. 11: Tweede zoon geboren, geen contact broers en zusters

Pag. 13: Werkzaamheden bij Palthe, twee jaar wijk in Katwijk

Pag. 14: 12,5 jaar wijk in Leiden tot reorganisatie Palthe

Pag. 15: Bij groentezaak Brands van zwager begonnen

Pag. 16: Handel halen en wegbrengen

Pag. 17: Grote klant Minerva, directeur De Gunst

Pag. 18: Overstap naar Siere AGF groothandel, 1972

Pag. 19: 23 jaar bij Siere; opgewerkt tot eerste verkoper

Pag. 20: Werken bij Siere

Pag. 23: School van zonen; huis aan Lindelaan

Pag. 24: Vrouw kreeg Alzheimer; in de vut 1991

Pag. 25: Verzorgen vrouw; bijbaantje wasserij Sint Bavo

Pag. 26: Vrouw naar Mariënhaven; overleden in 2000

Pag. 27: Woont in serviceflat en is daar erg actief

Pag. 29: Faciliteert activiteiten en doet thuis alles zelf

Pag. 30: Vriendin; nooit meer weg uit serviceflat

I-1: U hebt verteld dat u in de Haver en Gortbuurt bent opgegroeid [3e Haverstraat 83-85] en u was de oudste van acht kinderen. Ik zou u willen vragen, hoe zag het gezin eruit? Hoeveel meisjes, hoeveel jongens?

G: Vier meisjes, vier jongens.

I-1: Vier meisjes en vier jongens en u was de oudste.

G: Ik was de oudste.

I-1: En hoeveel jaren zat er tussen ongeveer?

G: Tussen de tweede, dat was mijn zuster, 15 maanden, en toen kreeg ik een broertje. Tenminste, dat heb ik allemaal later gehoord, want ik was nog zelf heel klein.

I-1: U was nog heel klein.

G: En dan ben je nieuwsgierig en dan vraag je dat aan je moeder als je ouder bent en dan krijg je wel een antwoord. En toen in 1935 als ik het goed heb, nee in 1934 een broertje. En die is gestikt in de slijmmoes in het Academisch Ziekenhuis. Daar was niks aan te doen. [Hendrik Fakkel, geb. 21-8-1932, overl. 9-9-1933]

I-1: Ach, en die was toen nog maar heel klein?

G: Ja, die was denk ik een half jaar.

I-2: Die was gestikt in de slijmmoes?

G: Ja, slijmmoes.

I-2: Dat noemt u zo, slijmmoes?

G: Ja.

I-1: Kinkhoest, of was dat kinkhoest?

G: Dat vertelde mijn moeder tegen mij en in 1936 kreeg ik een broer, in 1938 een zuster, in 1940 [lees: 1939] een zuster, in 1942 [lees: 1941] een zuster, in 1944 [lees: 1943] weer een broer, en de laatste, ik was negentien jaar, weer een broertje. [1949]

I-1: Toen kreeg u nog een broertje? Dat was echt een nakomertje?

G: Ja, dat was echt een nakomertje. Acht, klopt dat?

I-1: En hoe groeide u op? Was er veel armoede?

G: Ja, verschrikkelijk veel.

I-1: En waar bleek die armoede voor u uit? Had u geen eten voldoende?

G: Dat weet ik niet.

I-1: Dat weet u niet?

G: Ik weet wel, dat ik in 1942 met mijn vader op stap ben gegaan. Wat ik al verteld heb natuurlijk.

I-1: Ik zou eerst nog van u willen weten, was het een kinderrijke buurt?

G: Nee.

I-1: Er woonden niet veel kinderen in de Haver en Gortbuurt?

G: Dat is de Uiterstegracht [nr. 119] waar ik het nu over heb. Daar ben ik verder opgegroeid tot mijn 24ste. Dat ik het huis uit ben gegaan.

I-1: Dus die tijd in de Haver en Gortbuurt…

G: Toen was ik nog maar vier jaar. Ik kan me wel herinneren. Wat later tegen me verteld is, omdat ik zand heb gezien en auto's aan het Levendaal, dat dat gedempt is. Dat kreeg ik te horen. Maar ja, als kind van vier jaar…

I-1: En had u ook opa's en oma's met wie u contact had?

G: Ja, van mijn vaders kant en mijn moeders kant.

I-1: Die woonden ook in Leiden?

G: Ook in Leiden. Een in de Clarensteeg en de ander in de Sophiastraat, nee, die hebben eerst in de Vestestraat gewoond en toen later in de Sophiastraat. Maar zover ik weet hebben mijn grootouders in de Clarensteeg gewoond. Dat was een poort. Dat noemden ze de Kattenpoort. Dat was van vroeger allemaal, toen ik een jaar of tien was dat ik dat hoorde. Maar voor de rest, nee…

I-1: Daar heeft u niet zoveel herinneringen aan?

G: Nee, nee.

I-1: Het is ook erg lang geleden allemaal.

G: Ja, als je tien jaar bent dan is dat van 1940.

I-1: En toen u naar de Uiterstegracht verhuisde, die was toen al open gegraven of was die nog gedempt?

G: De Uiterstegracht? Nee, die was nog water. Toen we kwamen wonen en toen we weggegaan zijn.

I-1: Die was toen nog open?

G: Nee, die was laten we zeggen nog niet gedempt.

I-1: En toen heeft u op school gezeten op de Middelstegracht, vertelde u.

G: Die was wel gedempt.

I-1: Die was wel gedempt toen?

G: Een gedeelte.

I-1: Op wat voor school heeft u gezeten?

G: De christelijke school.

I-1: Uw ouders waren christelijk?

G: Mijn moeder was christelijk, maar mijn vader was katholiek. Maar voor de rest weet ik het ook niet.

I-1: En uw moeder was protestant?

G: Nederlands Hervormd. Maar alle kinderen zijn gedoopt.

I-1: Alle kinderen zijn gedoopt. En moest u ook naar zondagsschool bijvoorbeeld?

G: Ja, ja, en toen kreeg ik er een paar mee.

I-1: Van die kleintjes, daar moest u voor zorgen. En toen bent u op de lagere school geweest. Dat heeft u de vorige keer verteld.

G: Op de Middelstegracht.

I-1: Dat was op de Middelstegracht. Dat was een christelijke school. En op uw tiende moest u van school af, omdat de oorlog begon?

G: Nou, moeten niet, dat hebben we gewoon gedaan. Je hebt niets te vertellen als kind.

I-1: En waarom moest dat, denkt u?

G: Voor het eten.

I-1: Voor de hongertocht? Want u moest op een handkar mee?

G: Nou, niet op mee. Lopen…

I-1: Achter de handkar?

G: Naast de handkar. Lopen…

I-1: Met uw vader mee?

G: Lopen met mijn vader mee.

I-1: En had u ook iets mee om te ruilen?

G: Nee, we waren zo arm als ik weet niet hoe. Want ik denk er nu wel eens aan, dat ik het de vorige keer tegen u heb verteld. Je hebt toch veertien dagen met datzelfde goed aan gelopen. En waar je sliep. Je kon je handen wassen of je gezicht, maar voor de rest niet. Je was gewoon een arm mietje. Laten we het zo maar zeggen. En daar schaam ik me eigen niet voor, want dat was in die tijd zo.

I-1: Dat waren de omstandigheden in die tijd.

G: In de oorlog.

I-1: En u liep van Leiden naar Beverwijk naast de handkar?

G: Ja, en dan verder naar boven Alkmaar naar Schagen en toen zo door naar de Anna Paulownapolder, ook met een tussenpauze.

I-1: En waar sliep u dan?

G: Bij de boeren. Dat vroeg je. En dan lag je in het stro. Daar kon je in liggen.

I-1: Met uw vader samen?

G: Ja, met mijn vader, maar er waren er wel meer. Want het was een hele grote schuur. Er waren nog wel meer mensen onderweg.

I-1: Die ook om eten kwamen natuurlijk.

G: Ja, dat was zo toen.

I-1: En als u zo overdag liep met die handkar, was u alleen met uw vader?

G: Ja.

I-1: Had u een goed contact met uw vader?

G: Ja, en vooral die veertien dagen natuurlijk. En voor de rest. Ik had een vader, die was heel rustig. Maar áls tie begon, kon je de benen nemen.

I-1: Want dan was hij ook streng?

G: Ja, ja…

I-1: Streng maar rechtvaardig?

G: Erg rechtvaardig, ja. En daarvandaan, zeg ik gewoon eerlijk, heb ik een goede opvoeding gehad. Ondanks dat we het arm hadden.

I-1: Maar wat u meegekregen hebt voor het leven zal ik maar zeggen, aan normen en waarden.

G: Heb ik aan mijn ouders te danken.

I-1: Hebt u aan uw ouders te danken.

G: En heb ik verder doorgezet. Want als je twaalf jaar bent in 1942/43 ga je niet meer naar school toe, loop je toch achter. En doordat ik langs de weg heb gezeten, en bij Siere terechtkwam, dan krijg je natuurlijk dat je je een beetje ontwikkelt. Want vroeger en dan vooral onder de mensen die geld hadden, stond er altijd zo'n groot naambord op de deur. Of op de gevel. Nou, en als ik de naam moest opschrijven, kon ik het zo aflezen. Want ik had geen verstand om hoe ik hem neer moest zetten. Totdat ik op een gegeven moment. Toen was ik al getrouwd en zo. En had ikzelf een jongen,

dat ik bij een onderwijzeres terechtkwam. En ik schreef haar naam uit, wat ze bij mij gedaan heeft natuurlijk, wat ik verkocht heb, en toen keek ze, en zei ze: “Als je bij mij in de klas had gezeten, had je een acht gehad voor schrijven”. Ik heb zelf alles aangeleerd. En daarvandaan ben ik ook nooit zonder geld thuis gekomen.

I-1: Want u was een overlever? Iemand die kon overleven eigenlijk?

G: Ja.

I-1: Want toen was die oorlog afgelopen, en toen bent u bij De Zeeuw Broodfabriek gaan werken. Daar hebt u vijf jaar gewerkt?

G: Vijf jaar tot mijn twintigste. En toen zijn we verkocht aan de Leidse Broodfabriek. En dat vond ik niks.

I-1: Nee, wat u zei de vorige keer, dat was echt slavenwerk. En wilt u nog eens uitleggen wat daar het slavenwerk van was?

G: Nou, alles werd aangevoerd over banden. Wij hadden bij De Zeeuw, het brood kwam in partjes naar beneden toe. Ook aan een band natuurlijk en dat moesten ze met de hand opmaken. En daar [bij de LBF] kwam het naar beneden helemaal klaar. En dan gingen ze in blik de rijskast in tot het tijd was dat ze gebakken moesten worden.

I-1: Dat was een kast om brood te rijzen?

G: Ja.

I-1: En dat noemt u de rijskast?

G: Ja, dat noemden we vroeger zo, de rijskast. Voor een vloerbrood hadden ze een wagen, die trokken ze eruit en die was helemaal plat. Daar mochten geen blikken op en daar lagen allemaal fluitjes noemden ze dat vroeger, snijders.

I-1: Fluitjes?

G: Fluitjes, snijders en hoogies. Dat noemden ze vloerbrood. Dat kwam niet in blik terecht. Dat werd zo gebakken.

I-1: En wat was nou het slaafachtige?

G: Ik vond het persoonlijk slavenwerk, omdat er geen handwerk bij was.

I-1: Oh, op die manier. Er was geen handwerk meer bij.

G: Bij De Zeeuw was alles handwerk. Die maakten nog zelf beschuit ook.

I-1: Ja, ja, en dat was bij de Leidse Broodfabriek niet meer het geval?

G: Nee.

I-1: En u werkte van hoe laat tot hoe laat?

G: Toen ik in de bakkerij terechtkwam?

I-1: Bij de Leidse Broodfabriek.

G: Van vijf uur ‘s morgens tot vier uur en dan ging ik de banketbakkerij in tot zes uur. En dan naar huis. En de andere dag weer.

I-1: En wat deed u ’s avonds?

G: ‘s avonds? Nou, meer slapen.

I-1: Ja, dat zal. Maar deed u ook nog andere dingen?

G: Nee. Ik had geen hobby’s ook. En nu ook niet.

I-1: Nooit gehad ook in uw leven?

G: Nee, geen tijd voor gehad.

I-1: En lid van verenigingen was u dus ook niet?

G: Verenigingen? Helemaal niks. Daar had ik geen tijd voor.

I-1: Nee, dat had u geen tijd voor. Altijd keihard gewerkt?

G: Keihard gewerkt. Maar dat geeft niet, want ik ben er nog. Zo bekijk ik het.

I-1: Ja, dat is ook zo.

G: Als je iedere ochtend om half vijf opstaat en dan, in nu het naseizoen laten we zeggen, dan wordt het wat rustiger. Maar in het hoogseizoen… dat komt, omdat ik op zaterdag om half vijf begon, en tussen de middag even een uurtje naar huis kon en als je de Wilhelminabrug tegen had, omdat ik in Leiderdorp woonde, was je zo een kwartier kwijt.

I-1: En wat was het hoogseizoen dan? Dat was tegen Sinterklaas?

G: Nou, het hoogseizoen begon in mei: aardbeien, kersen, frambozen, noem maar op. Dat noemden wij hoogseizoen.

I-1: Maar wat had dat met het brood te maken, met de broodfabriek?

G: Nee, dat was bij Siere, waar ik het nu over heb.

I-1: Nou, ik zat nog bij de broodfabriek.

G: Maar bij de broodfabriek begon ik om vijf uur, om negen uur ging ik eten, en om tien uur ging ik met de bakfiets naar Oegstgeest toe.

I-1: Want dat was uw wijk?

G: Dat was mijn wijk. En dan was ik om twee uur, half drie terug naar gelang… Dat was altijd verschillend, want dan hielden ze je op.

I-1: En dan ging u weer terug naar de broodfabriek. En wat moest u daarna dan nog doen? Of was u dan klaar met uw werk?

G: Dan ging ik de banketbakkerij in tot zes uur.

I-1: En wat hebt u daarna gedaan?

G: Toen heb ik bij Palthe gewerkt. Door een collega, een man ook, waar je veel mee praatte, want die reed ook langs de weg en die kwam ook bij de klanten waar ik brood bracht. En dat is gegroeid natuurlijk. En ik was het zat.

I-1: Die broodfabriek, die was u zat?

G: Dat vond ik helemaal niks.

I-1: Weet u nog wat u daar verdiende?

G: Ik weet wel dat ik per dag, mag u rustig weten, en dat wist ik, dat ik voor de keuring ging voor de dienst, en daarvoor werd een daggeld gerekend, van zes gulden per dag voor tien uur werken.

I-1: Mocht u dat houden of moest u kostgeld betalen aan uw ouders of alles afgeven?

G: Nee, alles werd gepakt natuurlijk.

I-1: Door uw ouders. En kreeg u zakgeld?

G: Ja, tien procent van de gulden. Tien cent. En dan komt er toch een keer dat je verkering krijgt.

I-1: Ja, precies. Want toen had u dus niks kunnen sparen?

G: Nee, ik had helemaal niks. Ik trouwde, tenminste ik had verkering met een dochter die twee broers had en een zus en zij was de jongste en die waren allemaal het huis uit. Zij was nog thuis. En haar vader was calculator [Hendrik Simon Kok, getr. met Geertruida Riethoven; hij overl. 26-7-1970]. Nou, dat was een goed beroep toentertijd. Nou, die heeft een prinsenleven gehad natuurlijk thuis. En toen kwam ze bij ons. Toen zei ze: “U heeft geen slaapplaats meer voor mij”, want anders had ze bij ons willen blijven. Omdat ze in een groot gezin terechtkwam. Dat vond ze schitterend. Want ze heeft mijn broertje, die nu 71 is, in haar handen gehad.

I-1: Die was toen nog een baby?

G: Die was toen nog een baby.

I-1: En al uw broers en zusters woonden nog thuis in die tijd?

G: Ja, allemaal. Behalve ik was eruit.

I-1: Want u bent toen getrouwd? [oktober 1952 met Sara Jacoba Kok]

G: En toen is mijn zuster getrouwd, de tweede. En daarna… Maar ze hebben allemaal op het Diaconessenhuis gewerkt. Alle vier.

I-1: Uw broers en zusters?

G: Nee, mijn zusters.

I-1: Allemaal op het Diaconessenhuis gewerkt.

G: Ja, gewoon als werkster natuurlijk. Maar die onder mij kwam, waarmee ik vijftien maanden scheelde, die kreeg een uitnodiging van de Amerikaanse ambassade in Den Haag of ze daar wilde komen. En die heeft daar een hele goede baan gehad. Die was ook goed bij de tijd. Nou, dat scheelt ook allemaal. De een is goed, de ander een beetje onverschillig.

I-1: Ja, dat maakt verschil. En toen bent u getrouwd? Hoe oud was u toen?

G: 25. [=22]

I-1: U was 25. En wat is de naam van uw vrouw?

G: Kok uit de [De] Wetstraat 24.

I-2: Haar naam was Coby Kok.

G: Ja, Coby Kok. En ja, geen huis. We wilden wel trouwen, maar hadden geen huis. En mijn schoonouders, die hadden een groot huis. Want die hadden een oppervlakte, aan de achterkant ook, geweldig.

I-1: In de Wetstraat?

G: Ja, die liep door naar de andere straat toe, die tuin.

I-1: En toen hebt u daar ingewoond?

G: Ja. Vier jaar.

I-1: En hoe was dat om in te wonen?

G: Mijn schoonvader heeft alles geregeld, want die hadden een voorkamer en daar kwamen ze nooit, en de jongens, de een was timmerman en de ander stukadoor en hij calculator. Dus ze konden van alles doen. Nou, ze hebben gezorgd dat ik daar kon wonen en eten. Want ze hadden een alkoof, die hadden ze omgebouwd bij de kamer. Dat hebben ze allemaal voor me gedaan.

I-1: Dat hebben ze allemaal voor u gedaan en toen had u ruimte genoeg?

G: Ja, daar heb ik vier jaar ingewoond. En nooit geen last gehad.

I-1: Dat verliep in goede harmonie?

G: Ja, echt, want ik had er willen blijven wonen, maar ik kreeg een huis aangeboden.

I-1: En toen werkte u nog bij Palthe?

G: Ja.

I-1: En uw vrouw deed het huishouden?

G: Nee. En daar hadden we geluk mee natuurlijk, voordat ik bij Palthe kwam, woonde ik al in de Wetstraat.

I-1: Toen woonde u al in de Wetstraat?

G: Ja, toen was ik 25. Dus daarna en toen was mijn zoon geboren, daar hebben we zeven jaar gewoond, en toen kreeg ik een huis. Dan kun je nagaan dat …

I-1: Even hoor. U bent met uw vrouw in gaan wonen bij uw schoonouders in de Wetstraat. Daar heeft u vier jaar gewoond en in die tijd werkte u bij Palthe en uw vrouw deed het huishouden?

G: Nee, die stond nog in de winkel bij de zuster van waar ... je kunt wel zeggen waar ik haar ontmoet hebt. Laat ik het zo maar zeggen.

I-1: Waar u haar ontmoet hebt.

G: Laat ik het zo maar zeggen.

I-1: En welke winkel was dat?

G: Ja, een van de beste zaken van Leiden hoor, een groentezaak van Brands. Bent u een Leidenaar?

I-1: Ik woon al sinds 1966 hier.

G: Ja, dat is weg natuurlijk.

I-2: Waar was die winkel?

G: Op de Hogewoerd [nr. 43, De Leidsche Fruitcentrale van F. Brands]. Naast eh… je had de Watersteeg, weet u dat, en de Sint Jorissteeg. En de Sint Jorissteeg moest verbreed worden. En toen is mijn zwager later, die is er mee uitgescheeën. Die moest weg van de gemeente. Nou ja weg, er is toen veel bombarie geweest natuurlijk om geld. En die kon er meteen mee uitscheiden. En toen kwam mijn vrouw zonder werk. Toen stond er een groenteboer in de rij voor haar, Wetselaar op de Haarlemmerstraat, of ze bij hem wilde werken. Toen zei ze: nu kap ik ermee. En daarna heb ik nog een zoon gekregen. Want die scheelt zestien jaar met zijn broertje. [geb. november 1968]

I-1: Die scheelt zestien jaar met zijn broertje, want toen uw vrouw ophield met die groentezaak is uw oudste kind geboren?

G: Nee, die had ik al. De tweede is geboren. De oudste had ik al, die was toen zestien.

I-1: Dus uw vrouw heeft zestien jaar in die zaak gewerkt?

G: Ja. Dat kun je wel zeggen ja. Zestien jaar. Daarvoor, voordat ze getrouwd was, stond ze er al.

I-1: En toen is er zestien jaar later nog een kind geboren. En hoe komt het dat er zoveel tijd tussen zat? Als ik dat vragen mag?

G: Dat mag u vragen natuurlijk, geen tijd gehad. Begrijp je wat ik bedoel?

I-1: Zo hard moest er gewerkt worden?

G: Ja, een ongelukje. Dat is gewoon zo.

I-1: Dat kan, dat kan. Ik kom even terug op het trouwen. U bent in het stadhuis van Leiden getrouwd?

G: Ja.

I-1: En in de kerk?

G: Nee.

I-1: Dat niet meer?

G: Nee.

I-1: En u ging ook niet meer naar de kerk?

G: Nee.

I-1: Uw vrouw ook niet?

G: Nee. Allebei niet meer.

I-1: Had uw vrouw hobby's?

G: Nee, ook niet. Ja, breien; anders niet. Maar dat was vroeger zo. Nu hebben ze alles naar… En het is nog niet goed.

I-1: U had geen hobby's. Had u vrienden of kennissen of ging u veel met uw familie om?

G: Ook niet. Ja, familie wel.

I-1: Leven uw broers en zusters nog?

G: Ja, er is een pas overleden. Ja, al weer een jaar of vier geleden. Maar de rest leeft allemaal nog.

I-1: En daar heeft u nu nog steeds contact mee?

G: Nee. Dat is allemaal verwaterd.

I-1: Dat is verwaterd?

G: Ja.

I-1: En hebt u een beetje een idee waardoor?

G: Nee.

I-1: U hebt geen idee?

G: Ja, maar dat vertel ik liever niet. Want daar hebben de ouders tussen gezeten.

I-1: Uw ouders?

G: Ja. Die mochten niet bij mij op visite komen. Waarom niet? Vraag het maar aan hen. Dat kan niet meer.

I-1: Nee.

G: Dat was vroeger zo.

I-1: Was dat een verdrietig verhaal voor u?

G: Nou ja. Ik denk het wel. Ik kwam wel bij mijn ouders. Maar die kinderen, wat er achter zat, dat weet ik niet. Die mochten niet bij mij op visite komen.

I-1: En geen van allen?

G: Geen van allen.

I-1: En ook niet toen uw vrouw zo ziek werd?

G: Nou, dat is al van begin af aan.

I-1: Oh, dat speelt al heel lang?

G: Die zitten allemaal in de tachtig, 86. Ik kan ze zo opnoemen hoor.

I-1: Ja, en toen uw ouders dus nog leefden, verboden die uw andere broers en zusters met u om te gaan. En wat daar de reden van is, bent u nooit achter kunnen komen?

G: Nee.

I-1: En er is ook nooit meer iemand die het contact met u heeft opgenomen?

G: Nee. Nooit.

I-1: En u heeft het zelf ook niet meer geprobeerd?

G: Nee, nu moet je luisteren: dat was vroeger zo. Ik ben de oudste, dan komen ze maar.

I-1: Ja, dat was het idee dat erachter zat. Dat is waar. Dat speelde vroeger inderdaad.

G: Er speelde vroeger veel af hoor.

I-1: Nu ga ik even terug naar Palthe. U werkte voor Palthe.

G: Ja.

I-1: En wat deed u dan precies?

G: Dat was natuurlijk met een trapbakfiets. Wat ik verteld heb, ben ik in Katwijk begonnen. Nou, huis aan huis aanbellen voor de centen. Nou, als je dan de hele dag bezig bent en je kijkt ’s avonds in je wagen en er liggen twee stuks goed in en toch weer doorgaan.

I-1: En kreeg u daar echt een loon of werkte u op provisie? Was u afhankelijk van wat u ophaalde of…

G: Ja. Daarvoor. Dan kreeg je een dubbeltje van de gulden, tien procent. Dus een pak toentertijd kostte 2,75. Maar dat is later allemaal weer duurder geworden natuurlijk, maar dan had je 27,5 cent, tien procent. Met een grondloon, maar ja, dan had je niet te eten. Als je twee stuks goed ophaalt dan is een dag weg.

I-1: Dat wordt op een houtje bijten.

I-2: Wat leverde Palthe allemaal? Wat verkocht u?

G: Wat ik kreeg, wat er te koop was voor me. Pantalons.

I-2: Maar wat leverde Palthe?

G: Nee, ik moest het halen. Als ik een kostuum kreeg, dan ging dat naar Palthe toe. Soms kreeg ik een deux piècesje, dat was vroeger zo, of een rok, gordijnen verven en overgordijnen verven. In Katwijk heb ik meegemaakt dat er kostuums geverfd moesten worden, maar binnen drie dagen terug.

I-1: Binnen drie dagen terug?

G: Ja, voor een begrafenis. Die mensen hadden geen centen om een nieuw pak te kopen voor een begrafenis.

I-1: Maar wel om te verven?

G: Ja, dat scheelde, maar ik had liever vijf van die pakken als twintig broeken.

I-1: Dat bracht minder op?

G: Ja. Daar was ik wel gek op natuurlijk. Sorry dat ik het nu zeg.

I-1: Dat is te begrijpen.

G: Dat is handel.

I-1: Natuurlijk, en u moest ervan leven.

G: En ik moest ervan leven.

I-1: Ja, en hoe lang hebt u dat gedaan, meneer Fakkel.

G: 12,5 jaar.

I-1: 12,5 jaar. En altijd in Katwijk?

G: Nee, ik heb twee jaar in Katwijk gezeten en toen werd ik teruggehaald naar Leiden. Want daar ging, wat ik verteld heb, ja, ik weet nog wel wat ik verteld heb ook hoor…

I-1: Ik ook gelukkig.

G: Dat bij de Stedelijke Lichtfabrieken meteropnemers werden gevraagd. En deze man ging naar de Lichtfabrieken toe. En die had een hele grote wijk in Leiden. En dat moest ik gaan doen.

I-1: Dat was een collega van u, en die ging weg?

G: En die nieuwe collega, die moest weer naar Katwijk toe.

I-1: En toen hebt u die wijk in Leiden gekregen?

G: En toen heb ik 12,5 jaar in Leiden gereden. Aan de rechterkant van de Rijn.

I-1: Dan moet u even vertellen wat dat precies is, want dat zegt me weinig.

G: Nou, de Apothekersdijk, die ken je?

I-1: Ja, die ken ik.

G: Als u ervoor komt te staan, naar de kant waar vroeger V&D heeft gezeten, die rechterkant van het water.

I-1: De Haarlemmerstraat?

G: Dat was de linkerkant. Daar mocht ik niet komen. Dus ik had de rechterkant tot aan Leiderdorp toe.

I-1: Tot aan Leiderdorp toe.

G: Daar ben ik sprongen mee vooruit gegaan.

I-1: Toen werkte u op dezelfde basis van grondloon en per stuk dat u ophaalde tien procent?

G: Daar kreeg ik provisie van. Het was colportage met eh… nu ja, hoe noemden ze dat vroeger? Misschien kom ik er nog op. Maar goed, dat zijn de dingen die ik 12,5 jaar heb gedaan. Er kwam een nieuwe directeur bij Palthe in Almelo. Al de bezorgers in heel Nederland moesten eruit. Nou, ik stond ook op straat.

I-2: Ze gingen op een nieuw systeem over?

I-1: Een systeem, een nieuwe organisatie?

G: Ja, en dat werd allemaal zelfbediening. Want wij bij Palthe aan het Kort Rapenburg, om de hoek van de Boommarkt zat hij. Dat pand staat er nog. Het was een heel groot pand. Op de eerste verdieping stond er een perser voor het raam. Twee persers. En dat goed dat gereinigd was, kwam terug, en dat moest geperst worden, en dat werd daar gedaan. En die mochten blijven staan. Want wat er in het filiaal gebracht werd, dat kwam ook ongeschonden terug. Alleen die is ook een stuk achteruit gegaan, omdat die vijf bezorgers die dat goed allemaal binnen brachten, verdwenen. Daar moesten ze met z'n tweeën een brood van maken, als je begrijpt wat ik bedoel. Met z'n tweeën. Ook met provisie. En hoe dat verder afgelopen is. Maar ja, ik zat zonder werk.

I-1: En wat hebt u toen gedaan?

G: Toen ben ik, laat ik maar zeggen… Ik had nog niets tegen mijn vrouw gezegd. Anders had die met haar handen in het haar gezeten. En ik zit het Leidsch Dagblad te lezen en toen stond erin, er werd iemand gevraagd voor het bezorgen van groenten en fruit met een bakfiets. Iemand. Ik naar hem toe, want ik was zonder werk. En toen heb ik gevraagd aan hem, is dat niks voor mij? Hij zei: "Heb je

geen werk meer?" Want dat was een zwager van me en die wist dat ook niet. Want je gaat er niet mee te koop lopen dat je zonder werk bent. En toen zegt tie, "Je mag het van mij proberen".

I-1: En dat was uw zwager die die zaak op de Hogewoerd had?

G: En dat was een schoonzuster van mijn vrouw. Begrijpt u? [F. Brands, gehuwd met G. Kok]

I-1: En die had iemand nodig, die…

G: Ook 's morgens om zes uur beginnen. Die had Minerva als klant.

I-1: Oh, die had Minerva als klant.

G: De studenten.

I-1: Maar aten die dan groente en fruit?

G: Ja.

I-1: Echt waar?

G: Ja, die had die groentezaak natuurlijk. Alles laten we zeggen wat eetbaar was, dat verkocht tie. En die handel, dan moet je eens goed luisteren, die stond op de veiling.

I-1: Die stond op de veiling?

G: De klok. Daar zaten ze dan achter. Dat kwam met schuiten aan. Ja. En hij had nummer 32. In een hele grote hal voor al die groenteboeren die daar zaten, hadden een nummer. En als je dan gekocht had, dan werd het daar neergezet. En als je die helemaal klaar was, dan ging ik naar de veiling toe, met een Opel Blitzje. Een Opel Blitzje, dat is een kleine vrachtwagen toentertijd. Dan reed ik daarmee de hal in en dan gooide ik dat erop. Tenminste, netjes op de auto gezet.

I-1: Dus uw zwager had nummer 32 op die veiling?

G: Ja.

I-1: Want die hele veilinghal zal vol met mannen die groente kwamen kopen en als hij dan klaar was, dan kwam u met een Opel Blitzje en haalde het op.

G: Ik haalde het op. Maar nou komt het, dat krijg ik drie keer in mijn handen.

I-1: Wat krijgt u drie keer in uw handen?

I-2: Wat hij kocht?

G: Wat hij gekocht had. Want die auto, die kon ik niet bij de deur zetten. Want hij had een pakhuis naast de zaak. Want je had de Sint Jorissteeg, en dan had je terug een smal steegje. En daar zaten allemaal pakhuizen in. En daar had hij een pakhuis.

I-1: Was dat de Barbarasteeg?

G: Ik geloof het wel, de Barbarasteeg [Krauwelsteeg]. Want om de hoek had je een nonnenschool. Dus mijn bakfiets stond daar, waarmee ik de bestellingen wegbracht. Nou, dan ging ik daarmee de bakfiets halen, want mijn auto stond op het Levendaal. Nou, en van het Levendaal, op die bakfiets, dan weer naar het pakhuis toe, weer neerzetten, allemaal gesorteerd. Nou, als die wagen dan leeg was, en ik had hem niet meer nodig, hij had een garage op de Middelstegracht. Nou, dan reed ik naar de Middelstegracht en ging ik terug naar de zaak toe.

I-1: En waar ging u dan de groente bestellen? Alleen bij Minerva of had u een hele wijk ook?

G: Nee, hij had zoveel… ja, allemaal goeie klanten. Professoren op de Rijnsburgerweg, die belden dan. Er was speciaal een dame die voor de telefoon was. En die nam alles op.

I-1: En daar gaven ze bestellingen aan door?

G: Daar gaven ze de bestellingen aan door, en die moest ik dan wegbrengen.

I-1: En die bracht u dan weg door de hele stad heen?

G: Door de hele stad heen.

I-1: U had niet een afgegrensde wijk?

G: Nee, door de hele stad heen.

I-1: Op die bakfiets?

G: Op die bakfiets.

I-1: En wat voor soort groenten hadden ze in die tijd?

G: Van die groenten? Spinazie, andijvie, rode kool, witte kool, bloemkool, dan ga ik beginnen, waspeen, grote peen, uien, sjalotjes, wat nog meer?

I-1: Dat was het zo'n beetje.

G: Nee, snijbonen, sperziebonen, dus noem maar op. Wat alle groenteboeren hadden.

I-1: Nee, ik stel die vraag omdat ik denk, er zijn tegenwoordig zoveel groenten bijgekomen. Maar u had nog echt de oude Nederlandse groenten.

G: Alleen Nederlands hé?

I-1: Alleen Nederlandse groenten.

G: Tomaten, citroenen dat had tie allemaal niet. Speciale… Ik weet niet of u nog weet dat er Jaffa's waren? En zulke kisten, en allemaal optillen.

I-1: Dat moest allemaal in die bakfiets?

G: Van die bakfiets af, naar de auto toe. Ik kreeg het van de veiling, op de auto naar het Levendaal, op de bakfiets, in het pakhuis, vijf keer in mijn handen. Zulke kisten. Vijf keer in je handen.

I-1: Zo! Zwaar werk was het? Lichamelijk zwaar werk?

G: Ja, schei uit alsjeblieft. Schei uit alsjeblieft. Maar wat ben je? Je bent jong.

I-1: Het lukte allemaal nog?

G: Allemaal nog. Ja, het moest wel.

I-2: Hoe oud was u toen?

I-1: Hoe oud was u toen?

G: Nou moet ik effen denken… 42.

I-1: En u begon ‘s morgens ook nogal vroeg?

G: Ook om zes uur. Ik moest de groenten snijden. Allemaal met een machine, want die had hij allemaal staan. En dat is... dat tie dat gekregen heb door ene klant die Minerva een groenteboer leverde aan Minerva.

I-1: Wacht even, dat laatste begrijp ik niet. U moest groenten snijden?

G: Ja, nee, hoe die Minerva heb gekregen. Dat zal ik u netjes vertellen. Christiaanse die zat in een zijstraat van de Hooglandse...

I-1: Hooglandse Kerkgracht?

G: Hooglandse Kerkgracht, dat is aan de Oude Rijn. Nee, die andere kerk. Pieterskerk. Je had daar het Pietershof, en dan had je een straat. Ik zal het nog anders vertellen, de Diefsteeg liep je uit, helemaal en dan liep je de Lokhorststraat in. Daar had je een groenteboer zitten, Christiaanse [A. Christiaanse, Lokhorststraat 20-22 en 23]. En die had Minerva. Maar dan bestelde die, dat heeft hij hem zelf staan te vertellen, die directeur. Alles wat er te koop was en dan was het geval van een kist druiven moest hij hebben. En toen zegt Christiaanse: “Die is in de hele wereld niet te koop, meneer”. Maar ze waren wel te koop. Maar waar mijn zwager hem vandaan haalde, dat deed hij niet. Die ging ’s morgens naar de ochtendmarkt toe in Den Haag. En daar kwamen ze uit Wateringen vandaan. En toen liep de directeur, De Gunst heette die. Hij woonde recht tegenover de Burggravenlaan op de Hoge Rijndijk, ja, op nummer 36 [Pieter de Gunst, directeur sociëteit Minerva, overl. 15-10-1962]. Die liep, en hij was nogal een beetje corpulent, dat was de directeur van Minerva, die liep ’s morgens naar Minerva toe en ’s avonds terug. En de etalage van mijn zwager zag er altijd pico bello uit. Altijd verlicht, en die ging ’s avonds naar huis toe en toen stond er een bak druiven in de stelling.

I-1: Ja, ja, en zo is hij aan Minerva gekomen?

G: Aan Minerva gekomen. Ja, mijn zwager wou dat niet, want het was ook een collega van hem. Laat ik het zo maar zeggen. Altijd op die veilingen, nooit wat van elkaar afnemen. “Ja”, zegt tie, “en dat vind ik wel een beetje vervelend”. Ja, maar het ging me niet om dat kistje druiven, maar om alles wat ze gebruiken. En dat was nogal wat.

I-1: Ja, maar hij moest ook leven, niet?

G: En dat heeft tie toen gedaan. Maar, dan krijg je het, hij verkocht ook aan Minerva iedere middag vier mud aardappelen.

I-1: Ja?

G: Ja, want er zaten vier vrouwen aardappelen te schillen voor Minerva.

I-1: Ze aten ook op Minerva, de studenten?

G: Ja, ja.

I-2: Nog hé? Je kunt er eten afhalen.

G: Ja, ja, en dat was in de Vrouwensteeg van de Apothekersdijk naar de Breestraat toe. En dat is er nog.

I-1: En hoe lang hebt u daar gewerkt, meneer Fakkel?

G: Vier jaar.

I-1: En toen woonde u in die tijd in Leiderdorp?

G: In de Prins Hendrikstraat. [in Leiden]

I-1: Want dat huis had u aangeboden gekregen?

G: Ja. Dat was van mijn zwager.

I-1: Dat huis was van uw zwager?

G: Ja. En toen ben ik naar Siere [AGF groothandel] gegaan. Dat is allemaal verhandeld. Ik ben gewoon verkocht. Maar dat zeg ik erbij, ik werd er wel wijzer van. Maar ik moest iedere ochtend om half vijf op.

I-1: Wacht even, want toen bent u bij Siere terecht gekomen? Toen woonde u in de Prins Hendrikstraat. U zegt, ik ben gewoon verkocht. Wat bedoelt u daarmee?

G: Nou, ik vind natuurlijk… Ik kon ook nee zeggen, maar ik ging er wel mee op vooruit.

I-1: Dus financieel ging u erop vooruit?

G: En veel ook, want ik stond er wel voor klaar. Het hangt er wel van af wat voor vlees je in de kuip kreeg. Mijn zwager en Siere waren twee vrienden op ‘een buik’. Siere die zat aan de Boerenleenbank. Mijn zwager zat aan het Venduehuis iedere vrijdag.

I-1: Want die werkte bij het Venduehuis. Jij wilde iets vragen, Nel?

I-2: Ja, de groentezaak van uw zwager deed zaken met Siere en u ging van de groentezaak over naar Siere?

G: Ja. Van bij mijn zwager vandaan. Want dat kwam, mijn zwager kocht handel bij Siere. En dat is gegroeid. Mijn zwager had ontzettend veel huizen ook.

I-2: Want Siere verkocht ook groente toen?

G: Nee, Siere verkocht geen groente. Alleen fruit.

I-2: Alleen fruit.

G: Toen ik daar naartoe ging, is nooit geen groente bijgekomen. Altijd alleen maar fruit. Fruit, fruit, fruit.

I-1: En hoelang hebt u daar toen gewerkt?

G: Nou, tot pensioen.

I-1: Tot uw pensioen?

G: 23 jaar.

I-1: Van uw 42ste tot uw 65ste?

G: Ja.

I-1: En hoe werkte u daar? Ook weer met een bakfiets of een auto?

G: Nee, moet u eens goed luisteren.

I-1: Ik luister goed.

G: Er was een man en die was nadat ik daar 2,5 jaar gewerkt heb, ging die met pensioen. En toen heb ik daar 2,5 jaar bij gelopen. Alles wat die verkocht, bracht ik naar de groenteboer zijn wagen. De verkoop, want de groenteboer die kwam handel kopen. En zijn auto stond voor de deur en ik ging met een steekwagen.

I-1: Oh, op die manier?

G: Begrijpt u me? Maar die groenteboer doet er niets aan. Het zijn allemaal grote kerels.

I-1: Het werk was voor u eigenlijk.

G: Ja. Dat was voor mij. Dus dat moest ik op die kar zetten. En dan moest ik het netjes zetten, dat het er niet af zou vallen. Nou, daar heb ik 2,5 jaar bij gelopen. En toen moest tie nog 1 jaar en dan zou hij met pensioen gaan. En toen heb ik in dat jaar, heb hij voor mij gereden. Maar die zette het niet op de auto hé? Want die man was 65.

I-1: Die was niet meer zo sterk?

G: Maar met een steekwagen, dat ging goed. Ik kreeg zijn boekje. Je weet hoe het werkt. Als je 1,5 jaar hij hem hebt gelopen, dan weet je alles. Nou, zodoende ben ik daar eerste verkoper geworden. Tot mijn 65ste.

I-1: En dat was weer door de hele stad heen?

G: Nee, alleen binnen. Binnenverkoop.

I-1: En op welk adres was dat?

G: In de Rooseveltstraat [nr. 27. Fruithandel J. Siere N.V.].

I-1: In de Rooseveltstraat, waar ze nu nog zitten.

G: Ja, die zit er nog.

I-1: Oh, daar was dat?

G: Maar op de groenteveiling had Siere ook een loods, want ja, je moest ook de handel weer binnen zetten. Wat hij aan blikgroente kocht bij Schoondergang [N.V. Conservenfabriek “De Verwachting”, v/h E.J. Schoondergang Speet, Middelstegracht 49 en 31] of bij Nieuwenhuizen [Morsweg 60] en dat ging in het pakhuis op de veiling.

I-1: Ja, ja, want daar stond dat pakhuis?

G: Maar toen scheed Siere eruit, want dat gebouw heeft Siere laten zetten.

I-1: Op de Rooseveltstraat?

G: En daar kwam ook bij, niet alleen, maar wij stookten ook de bananen. En daar moesten cellen voor gemaakt worden, er moesten koelcellen gemaakt worden. Ja, dat was allemaal een wereldzaak Siere. Echt waar.

I-1: Nog steeds bedoelt u?

G: Nou, dit is allemaal weer veranderd. Daar zijn geen groenteboeren meer.

I-1: Maar u hebt er met plezier eigenlijk gewerkt. U verdiende goed?

G: Ik verdiende goed en ik zal u eerlijk vertellen: ik ben nog geen dag ziek geweest.

I-1: Geen dag ziek geweest?

G: Geen dag ziek geweest, ken je nagaan. Ik ging met plezier naar mijn werk toe.

I-1: Gelukkig.

G: Maar dat zeg ik er ook bij. Ik heb twee jongens, maar ik heb die niet opgevoed.

I-1: Uw vrouw heeft ze opgevoed? Want hoe lang waren uw werktijden bij Siere?

G: Nou, wat denk je?

I-1: Nou, ik denk heel vroeg, zes uur?

G: Half vijf moest ik er wezen.

I-1: Half vijf moest u er wezen?

G: Ja. Ik had de sleutel. En er liep een grote herdershond door de zaak heen. Als er een vreemde was, dan werd hij gepakt. Nou, en dan deed ik de deur open. Dat was een grote schuifdeur, maar daar zat

ook een losse deur aan natuurlijk. Dus dan ging ik naar binnen toe en deed ik hem op slot. En ging ik koffie zetten voor de grote heren.

I-1: De directeuren waren dat?

G: Ja, en ook de groenteboeren. Een koppie koffie, want er was een grote kantine bij.

I-1: Ook die was er ook bij?

G: En dat was een grote ketel, twintig liter, en dan ging ik om half vijf koffie zetten en om half zes trok ik de deur open. En dan stond er al een klant voor me.

I-1: En dat waren groenteboeren?

G: Ja, dat waren groenteboeren.

I-1: En die kwamen handel halen?

G: Kopen en dat verkocht ik dan.

I-1: En was Siere een soort tussenhandel tussen de veiling en de groenteboeren? Begrijp ik dat goed?

G: Ja, nee. De handel die die koopt was van Siere, niet van de veiling. Want die hebt die veiling betaald.

I-1: Snap ik dat?

G: Siere die koopt toch die handel, dan is het toch van Siere?

I-2: Was het dan een soort groentewinkel?

G: Nee, geen groentewinkel.

I-1: Een groothandel was dat. Ja, hij was de groothandel.

G: Ja, de groothandel en dan komt de groenteboer daar handel kopen. Die komt betalen.

I-1: Wat voor collega's had u daar?

G: Zeven.

I-1: Met zeven mensen deed u dit werk?

G: Allemaal verschillende werkzaamheden. Drie chauffeurs voor de vrachtwagens, en vier binnen.

I-1: Hoe lang waren uw werkdagen daar, want u begon om half vijf, en dan zette u koffie, dan kwamen de groenteboeren.

G: Die komen om half zes. Want de eerste die kwam een of twee keer per week naar gelang wat ze hadden natuurlijk.

I-1: En hoe lang waren uw werkdagen daar?

G: Nou, wat denk je?

I-1: Tot zes uur?

I-2: Van half vijf ’s morgens tot zes uur?

G: ‘s Avonds. Ja, in het laagseizoen. Dan kwam ik om zes uur thuis. Maar in het hoogseizoen met het zomerfruit dan zeven uur.

I-1: Dat waren hele lange dagen.

G: Ja, dat was hard werken hoor. Al zeg ik het zelf. Maar goed.

I-1: U hebt het met plezier gedaan.

G: En dat zeg ik er ook bij. Daarvandaan kon ik tussen de middag een uur naar huis toe, maar als ik de brug tegen had, dan stond mijn eten koud te worden. Want mijn vrouw rekende erop dat ik om kwart over één thuis was.

I-1: Want u woonde in de Hendrikstraat in die tijd, in de Prins Hendrikstraat, en Siere zat op de Rooseveltstraat. Oh, dat was een flink eind fietsen.

G: Nee, niet fietsen. Ik werd nog gebracht met de auto.

I-1: U werd gebracht?

G: Door een collega, die ook in de wijk woonde. Waar weet ik niet, maar die moest ook weer om twee uur daar zijn. En dan kwam hij mij ophalen.

I-1: Haalde hij u op?

G: Nou, zodoende.

I-1: En zo ging dat?

G: En zo ging dat.

I-1: En ondertussen had u in ieder geval een zoon en uw tweede zoon was toen ook al geboren?

G: Na zestien jaar.

I-1: Hoe oud was u toen uw tweede zoon geboren werd?

G: Nou, dat kun je wel nagaan 26, 36, 42.

I-1: 42? [=38]

G: Mijn vrouw scheelde vier jaar, dus die was 38. [3 jaar; Sara Jacoba Kok was geb. april 1933]

I-1: En waar zaten uw kinderen op school?

G: Op christelijke scholen. Die oudste zat op de Willem de Zwijgerlaan.

I-1: Die oudste zat op de Willem de Zwijgerlaan?

G: En de jongste is in Leiderdorp op school gegaan. Wat ik toen bij Siere kreeg, wat ik verteld heb, dat ik thuis moest blijven vrijdags, dat ik gehaald werd, dat tie een huis voor me gekocht had in de Lindelaan.

I-1: In de Lindelaan.

G: En daar is die kleine op school gegaan. Die was zes jaar, want pal aan de overkant had je een school. En daar is tie naartoe gegaan. En daarvandaan zijn we naar Leiderdorp gegaan. Wat ik verteld heb. Dat ernaast een buurvrouw die twee handen op een buik waren, ramen zemen vrijdags, strijken, schoonmaken en zo, dat was vroeger zo.

I-1: Met uw buurvrouw samen, bedoelt u? Volgens mij slaat u iets over. Wacht even dat ik het goed begrijp. Van Siere is er toen een huis gekomen. En dat was in de Lindelaan.

G: Ja.

I-1: In Leiderdorp of in Leiden?

G: Nee, in Leiderdorp.

I-1: In Leiderdorp. En daar heeft u gewoond tot u hier kwam te wonen?

G: Nee.

I-1: Want er is nog een ander huis tussendoor gekomen?

G: Er is nog een ander huis tussendoor gekomen.

I-1: De Merelstraat geloof ik?

G: Ja, de Merelstraat, omdat mijn vrouw dat niet aan kon.

I-1: In de Lindelaan bedoelt u?

G: Nee joh, omdat de mevrouw die naast haar woonde, die heeft er ongeveer zeven jaar naast gewoond. Dat werd te groot voor haar. De kinderen waren eruit. En die is hier naar de Wilddreef gegaan.

I-1: Die buurvrouw?

G: Die buurvrouw. En toen is er een ander gekomen, en dat was een Friezin.

I-1: Van uw vrouw of van die buurvrouw?

G: Nee, ook niet. Iemand uit Friesland vandaan. Laat ik het zo zeggen. Een Friezin noem ik dat. Nou, die ging haar vleugels uitslaan, want die komt van een gehucht af en in zo'n buurt terecht…

I-1: Ja, die wilde haar vleugels uitslaan.

G: En jong. Die liep in haar badpak door de tuin heen ‘s zomers. Ja, dat is net wat voor mijn vrouw, die oud is.

I-1: Die vond dat niet prettig?

G: Ja, en die ging zitten klagen tegen mij. Ik moet hier vandaan. Ja, ik kom thuis. In de winter was het zo, ik ging weg met donker en kom thuis met donker. Als je begrijpt wat ik bedoel.

I-1: En wat deed u dan ’s avonds met uw vrouw? Keek u dan naar de televisie of wat gebeurde er?

G: Nou, die was er nog niet.

I-1: Oh, die was er nog niet?

G: Nee. Mijn brood stond klaar, koffie werd gebracht, de krant lag klaar, en de krant die lag tussen kwart voor tien en tien uur op de grond. Want dan lag ik op de bank te slapen. Want die heb geen leven gehad bij me. Als u begrijpt wat ik bedoel.

I-1: Uw vrouw heeft geen leven gehad?

G: Nee. Ze moest twee jongens opvoeden, want ik ben daar niet bij.

I-1: Nee, u was daar niet bij, nee. Maar dat kon niet anders.

G: Nee, door het werk.

I-1: Er moest brood op de tafel komen. Maar toen kreeg uw vrouw op haar 52ste al de ziekte van Alzheimer? En toen heeft u vanaf dat moment heel goed voor haar gezorgd, hebben we begrepen?

G: Ja, toen wel natuurlijk. Je doet natuurlijk niet met plezier werken en dat. Als u begrijpt wat ik bedoel. Daar ben ik mee uitgescheeën. Dat mag u rustig weten.

I-1: Met werken?

G: Met werken.

I-1: Maar u hebt toch tot uw pensioen gewerkt?

G: Ja, maar vanaf haar 52ste jaar af. Dat liep helemaal uit natuurlijk. Maar ik heb niet tot mijn 65ste gewerkt, maar tot mijn 61ste. In de vut.

I-1: Oh ja, natuurlijk, toen was de vut er nog.

G: Maar dat wou ik niet, want ik kreeg twintig procent minder van mijn loon.

I-1: En toen bent u bij [Sint] Bavo op de wasserij terecht gekomen? Voor vier uur.

G: Voor vier uurtjes.

I-1: Toen zat de Bavo nog in Noordwijkerhout?

G: En die is toen later, toen was ik tegen de 65 aan, gingen ze naar Capelle a/d IJssel. Nou, en voor die vier uur…

I-1: Nee, toen bent u niet meegegaan voor de vier uur.

G: Ik kon niet meegaan. Het was niet zo erg als nu met de file. Maar voor vier uur… Toen ben ik er mee uitgescheeën. Ja, toen had ik wel wat achter de hand natuurlijk. Ik kon het niet opmaken. Mijn vrouw was degene die het uitgaf.

I-1: En toen hebt u voor uw vrouw gezorgd vanaf die tijd?

G: Ja.

I-1: En kunt u daar iets over vertellen, hoe u dat deed, hoe het eruit zag in die tijd?

G: Nou, dat zal ik u vertellen, wassen, onder de douche… Daar kreeg ik de kans niet voor. En zelf kon ze het niet. Nou, wat moet je dan?

I-1: Hulp vragen?

G: Nou, die komt ook en toen ging ze ook tekeer. Want je weet niet wat je meemaakt dan.

I-2: Maar toen was ze allang weg in haar hoofd?

G: Ja, ja.

I-1: Wat maakte u mee, want u zegt, je weet niet wat je meemaakt, maar vertel eens wat u meemaakte?

G: Nou, moet je luisteren, ik heb het ontdekt in de Merelstraat. Toen zaten we ’s zondags koffie te drinken en toen stond die pan nog op met warme melk. Die stond aan te branden. Ik zeg: “Die pan staat aan te branden”. En toen zei ze: “Oh, hij weet weer wat”. Ik zeg: “Dan ga je maar kijken”. Dat was nog in het begin natuurlijk.

I-2: Het gaat langzaam hé?

G: Die pan kon ze weggooien, die was helemaal bruin. Maar…, dat is gewoon zo. Dat mag je gerust weten, want dan ben ik misschien eigenwijs. Tegen je kinderen vertel je dat niet allemaal meteen. Maar dan moet je ermee over de brug komen. Totdat mijn oudste zoon zei: “Maar ja, man, je gaat er zelf ook onderdoor”. Als je begrijpt wat ik bedoel. Maar ik kon het allemaal. Dat blijf ik wel zeggen.

I-1: Het lukte wel?

G: Het lukte.

I-1: U kreeg haar in de kleren. U maakte eten voor haar klaar?

G: Ik ging iedere dag naar het Winkelhof. Dat moest ik wel.

I-1: Met uw vrouw?

G: Ja, ja, met mijn vrouw. Iedere dag. Iedereen zei: “Petje af hoor, Nico”. Ze zag er altijd keurig netjes uit. Daar gaat het niet om. Daar mankeerde helemaal niets aan. Maar iedere dag een pakje sigaretten.

I-1: Want ze rookte heel veel? En was ze aardig voor u of was ze agressief geworden?

G: In het begin begon dat en ja, dan krijg je ook weer. Wie moet je daarvoor nemen? En toen kreeg ik, laten we zeggen, van iemand hier: “Joh, probeer het bij Mariënhaven om iemand te krijgen die… je een beetje een ruggensteuntje biedt”. En dat lukte me. Maar die man die kwam, toen kon ze nog een beetje praten. Toen zegt ze: “Wat kom je doen?” Toen zegt tie: “Ik kom naar u kijken”. Toen zegt ze: “U hoeft naar mij niet te kijken. Je kan beter weggaan”. Maar hij weet natuurlijk wat er aan de hand is. Nou, en die is totdat er een rolstoel zou komen op vrijdag. En daar was hij bij en die haalde hem eruit voor haar. Maar mijn schoondochter die zat bij der thuis in Amsterdam en die was gekomen die ochtend. De vorige keer dat ik verteld heb, op vrijdagmorgen dat ze kwam, toen zeg ze toen ze aanbelde: “Ja, ik heb het gevoel, ik moet naar Leiderdorp”. En toen zat ze in die stoel te slapen. En toen zeg ze: “Pa, het is niet goed met der”. We leggen ze op bed. En toen was ze, hoe noemde ze het nou? Misschien kom ik er direct wel op. Eh, terminaal. De huisdokter kwam. Die ene van Mariënhaven was er al, want die had die rolstoel bij hem. Die heeft hem meteen weer teruggegeven aan degene die hem gebracht heb en toen de eerstehulpdienst. Nou, ze lag op de brancard, ze heb haar ogen dicht gedaan en in die wagen. En in die tijd werd de Groenoordhal afgebroken. En toen was het nog een beetje hobbelig en toen ging die eerstehulpdienst door een kuil heen met dat achterstel en toen gingen haar ogen open. Ik dacht: oh, ze leeft nog. Toen is ze daar naartoe gegaan. Ben er iedere middag naartoe gegaan, van maandag tot zondag. En de andere week weer van maandag tot zondag. Tot 2000 januari, ook ’s avonds. Van zessen naar huis toegegaan, gegeten en weer terug tot een uur of tien.

I-1: Zo, iedere dag deed u dat?

G: Ja.

I-1: Ongelofelijk!

G: Tot 29 april, Koninginnedag de andere dag. Kom zaterdagavond thuis. Keek ik altijd, want ik had televisie natuurlijk, keek ik naar voetballen op Engeland. Ik had er geen zin in. Ik ga naar bed toe. ‘s Morgens om vijf uur gaat de telefoon. Afgelopen.

I-1: Toen was ze overleden?

G: Toen was ze overleden. Maar, het was net een baby hoor.

I-1: Op het laatst.

G: Ja, want ik ging ook donderdags, ging ik ’s morgens. Omdat er donderdagsmiddags en ’s avonds ook weer. Dat komt goed uit hé?

I-1: Ja, ja.

G: Begrijpt u? En toen ben ik ’s morgens gegaan, ’s middags biljarten en ’s avonds weer daar naartoe. Dat bleef in evenwicht, omdat die middag laten we zeggen naar de avond toe normaal gewoon. Maar dat onderbrak ik met de donderdags dat ik kon biljarten ’s middags.

I-1: En u zegt, dan ging ik daar naartoe. En dat was Mariënhaven waar uw vrouw was opgenomen?

G: Ja, daar lag ze op bed.

I-1: Toen kon ze helemaal niets meer?

G: Nee. Ze is meteen naar bed gegaan. Ze kon niets meer.

I-1: En toen woonde u al hier [in serviceflat]? En hier ging u aan biljart doen. Dus eigenlijk had u voor het eerste van uw leven een soort hobby? Toch?

G: Ja, toen alles achter de rug was. Want de eerste paar jaar heb ik hier ook niks gedaan. Was ik alleen voor hier.

I-1: En ik ga even terug naar uw kinderen. Die zijn allebei getrouwd, meneer Fakkel?

G: Ja.

I-1: En u hebt kleinkinderen?

G: En achterkleinkinderen.

I-1: En achterkleinkinderen?

G: Twee.

I-1: Vertel eens, hoe oud zijn uw kleinkinderen en achterkleinkinderen?

G: Een… Kijk, daar hangt een foto. De buitenste rechts is mijn zoon, de oudste. En de midden ben ik, daar links zit mijn jongste. Over kleinkinderen. De linkse, de jongste, die heb ene dochter. Dat is een kleinkind van me. Me andere, van mijn oudste zoon, die is getrouwd. Sandra, dat is mijn kleinkind en die heb kinderen gekregen. Dat zijn die achterkleinkinderen. En die zijn 24, een de oudste, en de dochter is negentien. Dus ik heb twee kleindochters en twee achterkleinkinderen.

I-1: En hebt u contact met uw kinderen en kleinkinderen?

G: Ja, ja.

I-1: Hoe vaak ziet u ze zo ongeveer?

G: Nou, niet zoveel hoor.

I-1: Nee?

G: Ja, in Ermelo woont ze.

I-1: Daar woont ze ja?

G: Daar woont ze. Ze heb eerst, hoe heet dat, boven Amsterdam gewoond, in eh…

I-2: Zaandam?

G: Nee, nieuwbouw helemaal.

I-1: IJburg? Nee? Nou, laat maar.

G: Kom ik misschien wel op.

I-1: En nu biljart u hier en u zorgt ook voor de koffieochtenden hebben we begrepen de vorige keer en wat doet u nog meer hier?

G: Toevallig vanmiddag weer klaargezet voor vanavond voor de dames.

I-1: Welke dames?

G: Rummikup.

I-1: Oh, die komen rummikuppen?

G: Ja, en klaverjassen.

I-1: Uit het huis hier of van buiten?

G: Nee, alleen uit het huis. Alles wat hier gebeurt wordt binnenskamers gedaan.

I-1: Dus niet voor buiten het huis?

G: Nee, nee. Want weet u wat het is?

I-1: Nee.

G: Daarin schuilt het gevaar. Je hoeft geen vergunning te hebben hier, omdat je het binnen houdt.

I-1: Maar als je van buiten aantrekt.

G: Als ik wil kan ik zo vijf tafels klaverjassen hoor. Want als we naar de prijzen kijken, nou, dan schrik je ervan. Dat kost niks.

I-1: En doet u ook mee aan het klaverjassen?

G: Ja, ik zorg ervoor en doe wel mee aan klaverjassen.

I-1: Ja, ja, en biljarten ook?

G: En biljarten.

I-1: U zet de koffie en de thee klaar?

G: Ja. Alles.

I-1: En wat doet u hier verder nog in het huis? U zorgt voor uzelf?

G: Alles doe ik zelf.

I-1: U hebt geen hulp, ook niet met schoonmaken?

G: Nee. Ik heb toch de tijd ervoor?

I-1: Maar u kunt het ook nog maar, kennelijk?

G: Ja, anders zou ik het niet doen.

I-2: Maar dit is een serviceflat.

G: Anders zou ik hulp moeten nemen. Maar ik ga geen hulp nemen en met mijn armen over elkaar zitten en kijken hoe ze het doen. Daar ben ik geen man voor. En wat ik doe, misschien zegt ze wel: “Je doet het verkeerd”. En ik zeg dan weer tegen haar: “Je doet het verkeerd”.

I-1: Dat schiet niet op, nee.

G: Nee, daar begin ik niet aan. Zolang ik dat nog kan, ik ben niet onbekommerd. Dat zeg ik er ook nog bij. En ik kan het makkelijk betalen. Maar ik ga niet zitten kijken.

I-1: Nee, en u kan het allemaal ook zelf, dus het is prettig om het zelf te doen.

G: Ik doe alles, strijken, noem maar op.

I-1: Wanneer hebt u dat geleerd? Want u hebt toen u getrouwd was nooit iets in het huishouden kunnen doen?

G: Nee, maar ik heb bij mijn moeder veel gedaan. Als kind zijnde.

I-1: Toen keek u de kunst van uw moeder af?

G: Ja, dat heb ik ook verteld. Dat ik ’s middags, iedere maandagmiddag om vier uur uit school naar huis moest. Want dan stond de wringer klaar, dan moesten de lakens erdoorheen en moest ik draaien.

I-1: Dus u moest draaien aan die wringer?

G: Toen was ik ook zes jaar, in 1936. Nou, vergeet dat niet. Ja, aardappels, kijken, schillen. Kijken naar koken, vlees braden. Het is allemaal minder geworden hier.

I-1: Hoe bedoelt u, het is allemaal minder geworden?

G: Nou, overlijden. Er komen andere mensen. Er komen echtparen, die komen niet beneden.

I-1: Nee, het zijn allemaal mensen die alleen zijn.

G: Het zijn de meeste mensen die alleen zijn. Want ik heb hier ook hutspot klaargemaakt met 3 oktober.

I-1: Met 3 oktober, ja, ja.

G: Twaalf kilo vlees staan braden in vier pannen.

I-1: En gebeurt er verder ook nog iets in dit huis? Er wordt geklaverjast. Er wordt gebiljart. Er wordt gerummikupt.

I-2: Excursies, reisjes?

G: Nee. Helemaal niet. Is wel geweest. Er is geen animo meer voor. Ik heb met vier tafels hier gezeten, met klaverjassen; nou maar één.

I-1: Dus de animo neemt af, dat wordt niet meer?

G: Die konden klaverjassen zijn allemaal overleden. En er komt geen mens meer voor.

I-1: Jammer.

G: Ja, ik ken ze niet halen. En ik mag het niet. Ik zeg het, als ik wil kan het zo vol zitten hier. Waar koop je nou een kopje koffie voor 25 cent?

I-1: Nergens.

G: Ja. Een kopje thee.

I-1: En zoals u er nu zo bij zit, meneer Fakkel, ik wou het gesprek zo ongeveer afronden. Zijn er nog dingen, waarvan u zegt: die zijn helemaal niet aan de orde gekomen of die had ik ook nog graag willen vertellen? Zijn die dingen er nog?

G: Nee. Van hier uit het huis vandaan niet nee.

I-1: Maar vanuit uw leven?

G: Nee, ik kan niet meer liegen. Nee, maar wat ik bedoel, grapje. Maar dit is mijn leven geweest en dit wat ik nu heb. Ja, ik heb een vriendin gehad hier. Je gaat koffie drinken samen en die zegt tegen mij: “Als je nou je huis gaat doen, dan help ik je”. Ik zeg: “Nou, dat heb ik liever niet”. Toen zeg ze: “Waarom niet?” Ik zeg: “Nou, dan heb ik niks te doen”. Begrijpt u? Maar ik liep wel bij haar te stofzuigen. Begrijpt u nou wat ik bedoel? Want de grote bank moest weg. En ze was altijd kraak- en kraakhelder. Maar die heb ik acht jaar hier meegemaakt en op een gegeven moment ging ze verhuizen.

I-1: Jammer voor u.

G: Familie. Haar dochter woont in Amsterdam. Die had gezorgd voor een flat. Ja, ik ga hier niet vandaan. Begrijpt u me? Enne, dat zijn de dingen. En dan zit ik alleen. Dat geeft niet. Je hoeft geen meelij met me te hebben. Denk erom. Dat wil ik niet.

I-1: Nee, zo praat u ook niet voor medelijden. Zijn er nog dingen die jij wilt vragen, Nel?

I-2: Alleen hebben we in het begin niet genoemd dat we vandaag bij Nico Fakkel zitten en dat het 23 november 2021 is. Dat moet ik voor de band nog even vastleggen.